

GLOBAL MOLIYAVIY-IQTISODIY INQIROZLAR SHAROITIDA O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINING BARQAROR RIVOJLANISH MEXANIZMLARI

Raximov Azizbek Izzatbek o‘g‘li

Namangan davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti

Buxgalteriya yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Email: raximovazizbek407@gmail.com

Tel: +998900907364

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada global moliyaviy-iqtisodiy inqirozlarning kelib chiqish sabablari, ularning jahon xo‘jaligi tizimiga ta‘siri hamda rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida yuzaga keladigan o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Xususan, 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz va COVID-19 pandemiyasi davridagi iqtisodiy shok misolida makroiqtisodiy beqarorlik omillari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot jarayonida global inqirozlarning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta‘sir kanallari, jumladan tashqi savdo, investitsiya oqimlari, valyuta bozori va fiskal barqarorlik orqali namoyon bo‘lishi tahlil etiladi. Shuningdek, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta‘minlash mexanizmlari, iqtisodiy diversifikatsiya, davlatning antikrizis siyosati va institutsional islohotlarning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari global beqarorlik sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash bo‘yicha ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

KALIT SO‘ZLAR

Global iqtisodiyot, moliyaviy inqiroz, iqtisodiy beqarorlik, makroiqtisodiy barqarorlik, tashqi savdo, investitsiya oqimi, fiskal siyosat, monetar siyosat, iqtisodiy diversifikatsiya, antikrizis choralar, iqtisodiy xavfsizlik

KIRISH

XXI asr boshlarida jahon iqtisodiyoti chuqur integratsiyalashgan va o‘zaro bog‘langan tizimga aylandi. Globallashuv jarayonlari natijasida milliy iqtisodiyotlar o‘rtasidagi savdo aloqalari, kapital harakati, investitsiya oqimlari va moliyaviy instrumentlar hajmi keskin oshdi. Bunday o‘zaro bog‘liqlik iqtisodiy o‘sish sur‘atlarini jadallashtirish bilan birga, bir hududda yuzaga kelgan iqtisodiy muammolarning qisqa vaqt ichida boshqa mamlakatlarga ham tarqalishiga sabab bo‘lmoqda. Shu jihatdan zamonaviy jahon xo‘jaligi tizimi yuqori darajadagi imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan xavf va tahdidlarni ham o‘z ichiga oladi.

So‘nggi o‘n yilliklar davomida jahon iqtisodiyotida bir necha yirik moliyaviy-iqtisodiy inqirozlar kuzatildi. Xususan, 2008-yilda boshlangan global moliyaviy inqiroz hamda 2020-yildagi pandemiya bilan bog‘liq iqtisodiy pasayish ko‘plab davlatlarning makroiqtisodiy ko‘rsatkichlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatdi. Ushbu inqirozlar ishlab chiqarish hajmining qisqarishi, ishsizlik darajasining oshishi, tashqi savdo aylanmasining kamayishi va byudjet taqchilligining ortishi kabi oqibatlarni keltirib chiqardi. Natijada iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash masalasi nafaqat rivojlanayotgan, balki rivojlangan mamlakatlar uchun ham ustuvor vazifaga aylandi.

Global moliyaviy tizim faoliyati va inqiroz jarayonlarini tushuntirishda turli iqtisodiy nazariyalar shakllangan. Masalan, John Maynard Keynes iqtisodiy pasayish sharoitida davlatning faol aralashuvi zarurligini asoslab bergan bo‘lsa, Milton Friedman monetar omillarning iqtisodiy sikllarga ta‘sirini alohida ta‘kidlagan. Ushbu nazariy yondashuvlar bugungi kunda ham iqtisodiy inqirozlarni tahlil qilish va ularga qarshi choralar ishlab chiqishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston iqtisodiyoti ham jahon xo‘jaligi tizimining ajralmas qismi sifatida global jarayonlardan chetda qolmaydi. Mamlakatning tashqi savdo aloqalari

kengayib borishi, xorijiy investitsiyalar oqimining ortishi va xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvi tashqi omillarga bog‘liqlik darajasini oshirmoqda. Shu bilan birga, iqtisodiyotning tarkibiy tuzilmasi, xomashyo eksportiga qisman tayanishi va global narx kon’yunkturasiga sezgirligi tashqi shoklarning ichki makroiqtisodiy muhitga ta’sirini kuchaytirishi mumkin.

Shu sababli global moliyaviy-iqtisodiy inqirozlar sharoitida milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta’minlash masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy barqarorlik nafaqat qisqa muddatli shoklarga moslashish, balki uzoq muddatli barqaror o’sishni ta’minlash, makroiqtisodiy muvozanatni saqlash hamda aholi farovonligini oshirish bilan chambarchas bog‘liqdir.

Mazkur maqolaning maqsadi global moliyaviy-iqtisodiy inqirozlarning mohiyati va xususiyatlarini tahlil qilish, ularning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’sir mexanizmlarini aniqlash hamda iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash yo‘nalishlarini ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tahlil, taqqoslash, mantiqiy umumlashtirish va statistik ma’lumotlarni o‘rganish usullaridan foydalaniladi.

GLOBAL IQTISODIY INQIYOZLARNING NAZARIY ASOSLARI

Global moliyaviy-iqtisodiy inqirozlar atamasi iqtisodiyotning umumiy holatida uzoq muddat davom etgan o‘shidan keyin yuzaga keladigan keskin pasayish davrlarini ifodalaydi. Inqirozlar iqtisodiy sistemaning ichki muvozanati buzilganda, bozorning barcha sektorlarida bo‘shashuvlar va strukturaviy muammolar paydo bo‘lishi bilan tavsiflanadi. Bu jarayon iqtisodiy adabiyotda ko‘pincha **iqtisodiy sikl** tushunchasi bilan chambarchas bog‘lanadi: iqtisodiyot doimo o‘shish (boom) va tanazzul (recession) bosqichlariga aylanishi mumkin bo‘lgan siklik shaklda harakatlanadi.

Iqtisodiy inqiroz tushunchasi va nazariy yondashuvlar

“Iqtisodiy inqiroz” atamasi ko‘plab iqtisodchilar tomonidan turli talqinlarda berilgan; u umumiy mahsulot, ish bilan bandlik va ishlab chiqarish darajasining sezilarli darajada pasayishini anglatadi. Inqirozlar makroiqtisodiy beqarorlik belgilaridan biri bo‘lib, iqtisodiy tizimning jadal o‘shishdan turg‘unlik yoki pasayish davriga o‘tishiga olib keladi.

Turli iqtisodiy maktablarda inqirozning kelib chiqishiga nisbatan turlicha yondashuvlar mavjud:

1. Keynesian nazariy yondashuvi

John Maynard Keynes iqtisodiy tartibsizliklarda jami talab (aggregate demand)ning pasayishi muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi. Keynesian nazariya bo‘yicha davlatning fiskal siyosati – ya’ni davlat xarajatlarini oshirish yoki soliqni kamaytirish orqali talabni stimulyatsiya qilish – iqtisodiy tanazzulning chuqurlashishini yengillashtiradi. Bu yondashuv, ayniqsa Buyuk depressiya davrida hukumatning iqtisodiyotga ta’siri bo‘yicha poydevor yaratgan.

Muayyan sharoitlarda jamg‘arma tejashning paradox effektiga olib kelishi – ya’ni hushyor tejalgan har bir pul xarajat sifatida sarflanmasa, jami xarajat kamayib, iqtisodiy faoliyatni yanada pasaytirishi mumkin. Bu “tejash paradoksi” Keynesian nazariyada muhim tushuncha sifatida qaraladi.

2. Monetarist nazariya

Monetaristlar, masalan Milton Friedman, pul taklifining o‘zgarishi va markaziy bankning monetar siyosatining mazkur o‘zgarishlarga javobi asosida iqtisodiy sikllar yuzaga kelishini ta’kidlaydi. Monetarist nazariya bo‘yicha noto‘g‘ri monetar

siyosat — pul massasining keskin o‘shishi yoki qisqarishi — inqirozlarga sabab bo‘lishi mumkin.

3. Klassik va real sikl nazariyasi

Klassik iqtisodiyot nazariyalarida bozor mexanizmlari o‘z-o‘zidan muvozanatni tiklaydi deb qaraladi. Shu bilan birga “Real Business Cycle” nazariyasi bo‘yicha iqtisodiy sikllar tashqi shoklar (masalan, texnologik o‘zgarishlar yoki xomashyo narxlaridagi o‘zgarishlar) natijasida yuzaga keladi. Bu yondashuvda davlatning aralashuvi cheklanadi.

4. Iqtisodiy sikl va inqiroz turlari

Iqtisodiy sikllar uzoq va qisqa muddatli tebranishlar sifatida qaraladi, ularning davomiyligi va sabab omillari turlicha bo‘ladi. Masalan, Kondratyev tsikllari uzoq muddatli bo‘lsa, qisqa sikllar ko‘proq iqtisodiy inqirozlar davrini anglatadi.

Nazariy yondashuvlarning ilmiy muhimligi

Global moliyaviy inqirozlar nazariyasi xalqaro tadqiqotlarda ko‘p yoritilgan mavzu bo‘lib, u nafaqat tarixiy misollar orqali tahlil qilinadi, balki zamonaviy siyosatning shakllanishida ham muhim rol o‘ynaydi. Masalan, 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz subprime kreditlar bozori va moliyaviy derivativ mahsulotlarining nosozligi bilan bog‘liqligi sababli boshlandi.

Iqtisodiy inqirozlarni nazariy jihatdan chuqur tahlil qilish milliy makroiqtisodiy siyosat uchun ham asos bo‘lib xizmat qiladi. Chunki milliy iqtisodiyotlar global shoklar ta’siriga duch kelganda, iqtisodiy siyosatning samaradorligi ushbu nazariy konsepsiyalarni amalga oshirish qobiliyatiga bog‘liq bo‘ladi.

2008-YILGI JAHON MOLIYAVIY INQIROZI VA UNING SABABLARI

2008-yilgi jahon moliyaviy inqirozi XXI asrning eng yirik iqtisodiy silkinishlaridan biri sifatida tarixga kirdi. Mazkur inqiroz dastlab AQSh ipoteka bozorida yuzaga kelgan muammolar natijasida boshlangan bo'lsa-da, qisqa vaqt ichida global moliya tizimiga tarqaldi va ko'plab davlatlar iqtisodiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi.

Inqirozning asosiy sabablaridan biri AQShda “subprime” ipoteka kreditlarining haddan tashqari kengayib ketishi bilan bog'liq edi. Tijorat banklari to'lovga layoqati past bo'lgan mijozlarga ham katta hajmda kreditlar ajrata boshladi. Ushbu kreditlar asosida yaratilgan murakkab moliyaviy instrumentlar (derivativlar) moliya bozorida faol sotildi. Natijada risk darajasi yetarli baholanmagan holda moliyaviy pufak (bubble) shakllandi.

2008-yil sentabr oyida AQShning yirik investitsiya banki – Lehman Brothers bankrot bo'lishi inqirozning eng keskin nuqtasiga aylandi. Bu voqea global moliya bozorlarida ishonch inqirozini keltirib chiqardi. Banklararo kreditlash tizimi izdan chiqdi, fond bozorlari keskin pasaydi va xalqaro savdo hajmi qisqardi.

International Monetary Fund ma'lumotlariga ko'ra, 2009-yilda jahon yalpi ichki mahsuloti qariyb 0,1 foizga qisqargan. Bu Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda kuzatilgan eng katta global iqtisodiy pasayishlardan biri edi. Rivojlangan davlatlarda iqtisodiy o'sish salbiy ko'rsatkichga tushib ketdi, ishsizlik darajasi oshdi, bank tizimida likvidlik muammolari yuzaga keldi.

Shuningdek, World Bank hisobotlarida qayd etilishicha, 2009-yilda global savdo hajmi qariyb 10–12 foizga qisqargan. Bu ko'rsatkich xalqaro iqtisodiy integratsiyaning qanchalik yuqori darajada ekanini va bir mamlakatdagi moliyaviy muammolar tezda boshqa hududlarga tarqalishini ko'rsatdi.

Inqirozning chuqurlashishida quyidagi omillar muhim rol o‘ynadi:

1. Moliyaviy nazorat tizimining yetarli darajada samarali emasligi;
2. Kreditlash standartlarining yumshatilishi;
3. Moliyaviy aktivlar qiymatining sun‘iy oshishi;
4. Global moliya tizimining o‘zaro yuqori darajada bog‘langanligi.

Mazkur inqiroz shuni ko‘rsatdiki, moliya sektoridagi nomutanosiblik real sektor faoliyatiga bevosita ta‘sir qiladi. Bank tizimidagi muammolar ishlab chiqarish hajmining kamayishiga, investitsiyalarning qisqarishiga va iste‘mol talabining pasayishiga olib keldi. Natijada ko‘plab mamlakatlarda iqtisodiy o‘sish sur‘atlari keskin sekinlashdi.

2008-yilgi inqirozdan keyin ko‘plab davlatlar iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash maqsadida keng ko‘lamli fiskal va monetar choralar ko‘rdi. Markaziy banklar foiz stavkalarini pasaytirdi, bank tizimini likvidlik bilan ta‘minladi va iqtisodiyotga qo‘shimcha moliyaviy resurslar yo‘naltirdi. Davlat byudjetlari orqali infratuzilma loyihalari va ijtimoiy dasturlar moliyalashtirildi.

Ushbu inqiroz global moliya tizimini qayta ko‘rib chiqishga sabab bo‘ldi. Moliyaviy nazoratni kuchaytirish, bank kapitaliga qo‘yiladigan talablarni oshirish va risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha xalqaro darajada yangi mexanizmlar ishlab chiqildi.

2008-yilgi inqiroz tajribasi shuni ko‘rsatdiki, iqtisodiyotning haddan tashqari moliyaviylashuvi va real sektor bilan moliya sektori o‘rtasidagi nomutanosiblik jiddiy makroiqtisodiy xavflarni keltirib chiqaradi. Shu sababli iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda diversifikatsiya, prudensial nazorat va ehtiyotkor monetar siyosat muhim ahamiyat kasb etadi.

COVID-19 PANDEMIYASI DAVRIDA GLOBAL IQTISODIY SHOK

2020-yilda butun dunyoda tarqalgan COVID-19 pandemiyasi nafaqat sog'liqni saqlash tizimiga, balki global iqtisodiyotga ham misli ko'rilmagan darajada salbiy ta'sir ko'rsatdi. Agar 2008-yilgi inqiroz moliya sektoridan boshlangan bo'lsa, pandemiya davridagi inqiroz real sektor faoliyatining to'xtab qolishi bilan tavsiflandi. Karantin choralarining joriy etilishi, chegaralarning yopilishi va ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishi jahon iqtisodiyotida keskin pasayishga olib keldi.

International Monetary Fund ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda jahon yalpi ichki mahsuloti qariyb 3 foizdan ortiq qisqardi. Bu ko'rsatkich 2008–2009-yillardagi moliyaviy inqiroz davridagi pasayishdan ham keskinroq bo'ldi. Ayniqsa xizmatlar sohasi, turizm, transport va kichik biznes subyektlari eng katta zarar ko'rdi.

Shuningdek, World Trade Organization hisobotlariga ko'ra, 2020-yilda global savdo hajmi taxminan 9 foizga kamaydi. Xalqaro logistika tizimining izdan chiqishi, konteyner yetishmovchiligi va transport xarajatlarining oshishi tashqi savdo operatsiyalarini qiyinlashtirdi. Bu esa eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotlarga kuchli zarba berdi.

Pandemiya davrida ishsizlik darajasi ko'plab mamlakatlarda keskin oshdi. Masalan, rivojlangan davlatlarda millionlab ish o'rinlari vaqtincha yoki doimiy ravishda qisqardi. Davlatlar iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash maqsadida keng ko'lamlı fiskal paketlar qabul qildi, markaziy banklar esa foiz stavkalarini pasaytirish va moliyaviy tizimni likvidlik bilan ta'minlash choralarini ko'rdi.

World Bank baholashlariga ko'ra, pandemiya natijasida millionlab aholi qashshoqlik chegarasidan past darajaga tushib qoldi. Bu esa iqtisodiy inqirozning nafaqat makroiqtisodiy, balki ijtimoiy oqibatlari ham mavjudligini ko'rsatadi.

Pandemiya sharoitida global ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishi alohida ahamiyat kasb etdi. So‘nggi o‘n yilliklarda ishlab chiqarish jarayonlari turli mamlakatlarga taqsimlangan edi. Bir hududdagi cheklovlar butun zanjir bo‘ylab to‘xtalishlarga sabab bo‘ldi. Bu holat iqtisodiyotlarning tashqi bog‘liqlik darajasi qanchalik yuqori ekanini yana bir bor namoyon etdi.

O‘zbekiston iqtisodiyotiga ham pandemiya ma‘lum darajada ta‘sir ko‘rsatdi. Tashqi savdo hajmi qisqardi, ayrim eksport bozorlarida talab pasaydi. Shu bilan birga, davlat tomonidan tezkor antikrizis choralar ko‘rilishi iqtisodiy pasayishning chuqurlashib ketishiga yo‘l qo‘ymadi. Byudjet xarajatlari ko‘paytirildi, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash dasturlari kengaytirildi, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlariga soliq imtiyozlari berildi.

Pandemiya shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy iqtisodiyotda sog‘liqni saqlash tizimi ham iqtisodiy xavfsizlikning muhim elementi hisoblanadi. Favqulodda vaziyatlarga tayyorlik darajasi, zaxira fondlari mavjudligi va tezkor boshqaruv mexanizmlari iqtisodiy barqarorlikni saqlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Umuman olganda, COVID-19 pandemiyasi global iqtisodiyotning zaif tomonlarini ochib berdi va davlatlarning inqirozga qarshi siyosatini qayta ko‘rib chiqishga majbur qildi. Bu jarayon iqtisodiy diversifikatsiya, raqamlashtirish va ichki bozorni mustahkamlashning ahamiyatini yanada oshirdi.

GLOBAL INQIROZLARNING O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA’SIRI

O‘zbekiston iqtisodiyoti global jarayonlardan to‘liq mustasno emas. Jahon moliyaviy inqirozlar va pandemiya kabi global shoklar mamlakatning YaIM, tashqi savdo, investitsiya oqimlari va valyuta bozori ko‘rsatkichlariga sezilarli ta‘sir

ko'rsatadi. Shu jihatdan, 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz va 2020-yildagi COVID-19 pandemiyasi O'zbekiston iqtisodiyoti uchun ham muhim sinov bo'ldi.

1. YaIM o'sish sur'atlariga ta'sir

2008-2009-yillarda jahon moliyaviy inqirozi fonida O'zbekiston YaIM o'sish sur'ati sekinlashdi. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2008-yilda YaIM o'sish sur'ati 8,2% ni tashkil qilgan bo'lsa, 2009-yilda bu ko'rsatkich 7,0% gacha pasaydi. Bu kamayish global talabning qisqarishi va eksportga yo'naltirilgan sohalarga ta'sir bilan izohlanadi.

Pandemiya davrida esa 2020-yilda YaIM o'sishi yanada sekinlashib, taxminan 1,6–2,0% ni tashkil etdi. Karantin va cheklov choralari ichki ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida sezilarli qisqarishga olib keldi.

2. Tashqi savdo va eksport-import dinamikasi

Global inqirozlar tashqi savdoni to'siqlarsiz o'tkazishga qanchalik muhim ekanini yana bir bor ko'rsatdi. 2008-2009-yillarda O'zbekiston eksporti sezilarli darajada kamaymadi, chunki asosiy eksport yo'nalishlari — paxta, gaz va neft mahsulotlari global narxlarga qaram edi. Shu bilan birga, import hajmi qisqardi, bu esa ichki bozorni cheklash va ayrim sanoat tarmoqlarining yetishmovchiligiga olib keldi.

Pandemiya davrida esa cheklovlar sababli eksport hajmi pasaydi, ayniqsa, xizmatlar sektori (turizm, transport) sezilarli zarar ko'rdi. Import ham kamaydi, chunki global yetkazib berish zanjirlari uzildi.

3. Valyuta bozori va inflyatsiya

Global inqirozlar O‘zbekiston milliy valyutasiga ham ta’sir ko‘rsatdi. 2008-2009-yillarda dollar kursi o‘zgarishi nisbatan barqaror bo‘ldi, chunki O‘zbekiston valyuta bozorida cheklangan liberalizatsiya va davlat nazorati mavjud edi. Shu bilan birga, pandemiya davrida dollar kursi va ichki inflyatsiya ko‘rsatkichlari biroz oshdi. Markaziy bank tezkor choralar ko‘rib, moliya tizimini likvidlik bilan ta’minladi, inflyatsiya bosimini kamaytirishga harakat qildi.

4. Investitsiya oqimlari

Global inqirozlar O‘zbekistonga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (FDI) oqimiga ham ta’sir ko‘rsatdi. 2009-yilda FDI hajmi oldingi yilga nisbatan taxminan 15% ga kamaydi. Pandemiya davrida esa cheklovlar va iqtisodiy noaniqlik sababli yangi investitsiyalar sezilarli darajada qisqardi. Shu bilan birga, davlat tomonidan sarmoyadorlar uchun imtiyozlar va qo‘shimcha kafolatlar joriy qilinib, investitsiya oqimini tiklashga harakat qilindi.

5. Ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir

Global inqirozlar nafaqat makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga, balki aholining farovonligiga ham ta’sir qiladi. Ishsizlik darajasi ortishi, daromadlarning pasayishi va oziq-ovqat narxlarining oshishi pandemiya davrida ko‘plab oilalarga salbiy ta’sir ko‘rsatdi. Shu sababli davlat tomonidan ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash dasturlari kengaytirildi, jumladan, kam ta’minlangan oilalarga yordam, ish o‘rinlarini yaratish va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash choralari amalga oshirildi.

Xulosa qismi uchun izoh

Ushbu qismda ko'rsatildi:

- Global moliyaviy inqirozlar O'zbekiston YaIM, tashqi savdo va investitsiya oqimlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.
- Pandemiya kabi global shoklar ichki iqtisodiyot va ijtimoiy farovonlikka ham jiddiy ta'sir qiladi.
- Davlat siyosati — fiskal va monetar choralar, investitsiya imtiyozlari va ijtimoiy dasturlar — iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Yil	YaIM o'sishi (%)	Inflyatsiya (%)
2019	5.7	15.2
2020	1.9	11.1
2021	7.4	10.0
2022	5.7	12.3
2023	6.0	8.8
2024	6.4	9.4

O'ZBEKISTONNING BARQARORLIKNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI

O'zbekiston iqtisodiyoti global shoklar va inqirozlarga duch kelayotgan bir paytda, barqarorlikni ta'minlash mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat siyosati, makroiqtisodiy boshqaruv va institutsional islohotlar yordamida

iqtisodiyotdagi tebranishlarni kamaytirish va uzoq muddatli o‘shishni ta’minlash mumkin.

1. Fiskal siyosat va davlat xarajatlari

Global inqirozlar davrida O‘zbekiston hukumati iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash uchun keng ko‘lamli fiskal choralarni amalga oshirdi. Masalan, pandemiya davrida byudjet xarajatlari oshirilib, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va kichik biznesni rag‘batlantirish dasturlari moliyalashtirildi.

Fiskal siyosatning asosiy vazifasi — ichki talabni barqarorlashtirish va iqtisodiyotga zarur mablag‘larni tezkor yetkazishdir. Bu esa inqiroz sharoitida YaIMning keskin pasayishini oldini olishga yordam beradi.

2. Monetar siyosat va moliya barqarorligi

Central Bank of the Republic of Uzbekistan tomonidan amalga oshiriladigan monetar siyosat ham barqarorlik mexanizmining ajralmas qismidir. Foiz stavkalarini moslashtirish, moliya bozorida likvidlikni ta’minlash va valyuta kursini barqarorlashtirish choralari orqali inflyatsiya va moliyaviy shoklarning ta’siri kamaytiriladi.

Masalan, 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi davrida markaziy bank tomonidan foiz stavkalari pasaytirilib, bank tizimi likvidligi oshirildi. Bu choralar iqtisodiy faollikni tiklashga yordam berdi.

3. Iqtisodiy diversifikatsiya

O'zbekiston iqtisodiyoti asosan xomashyo eksportiga (paxta, gaz, neft) tayanadi. Shu sababli global narxlar pasayishi iqtisodiyotga sezilarli ta'sir qiladi. Diversifikatsiya — ya'ni iqtisodiy faoliyatni turli sohalar bo'yicha kengaytirish — barqarorlikni oshirishning muhim vositasidir.

So'nggi yillarda qishloq xo'jaligi, yengil sanoat, raqamli iqtisodiyot va xizmatlar sohasini rivojlantirishga e'tibor qaratilmoqda. Bu esa tashqi shoklarga nisbatan chidamlilikni oshiradi.

4. Antikrizis mexanizmlari va institutsional islohotlar

O'zbekiston hukumati iqtisodiy inqirozlarga qarshi tezkor choralarni ishlab chiqdi. Jumladan:

- Kam ta'minlangan oilalar uchun ijtimoiy yordam dasturlari kengaytirildi.
- Ish o'rinlarini yaratish va kichik biznesni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari joriy qilindi.
- Moliyaviy nazorat va bank kapitallarini oshirish orqali moliya tizimi mustahkamlandi.

Shuningdek, davlat iqtisodiy boshqaruv tizimini modernizatsiya qilmoqda, shu jumladan raqamlashtirish va elektron xizmatlar orqali moliya resurslarini samarali boshqarish mexanizmlari ishlab chiqilmoqda.

5. Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar

Barqarorlikni oshirishda raqamli iqtisodiyotning roli ortmoqda. Elektron tijorat, onlayn xizmatlar va elektron moliya tizimlari iqtisodiy jarayonlarning uzluksizligini ta'minlaydi. Shu orqali tashqi shoklar va cheklovlar inqiroz ta'sirini kamaytiradi.

Masalan, pandemiya davrida onlayn xizmatlar va elektron savdo iqtisodiy faollikni saqlashga yordam berdi, bu esa barqarorlik mexanizmlarining samaradorligini ko'rsatadi.

Xulosa qismi uchun izoh

Ushbu qismda ko'rsatildi:

- Fiskal va monetar siyosat global shoklar ta'sirini kamaytiradi.
- Iqtisodiy diversifikatsiya va raqamli iqtisodiyot barqaror o'sishga xizmat qiladi.
- Antikrizis mexanizmlari va institutsional islohotlar iqtisodiyotning chidamliligini oshiradi.

Shunday qilib, O'zbekistonning barqarorlikni ta'minlash mexanizmlari global inqiroz sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqolada global moliyaviy inqirozlar va COVID-19 pandemiyasi kabi global shoklarning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, milliy iqtisodiyotning barqarorligi nafaqat ichki siyosat

va institutsional mexanizmlarga, balki global jarayonlarga qanchalik bog‘liqligiga ham bevosita bog‘liq.

1. Asosiy xulosalar

1. **Global inqirozlar O‘zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.**

2008-yilgi moliyaviy inqiroz va 2020-yildagi pandemiya YaIM o‘shish sur‘atining sekinlashishi, tashqi savdo hajmining kamayishi, investitsiya oqimlarining pasayishi va valyuta bozori tebranishlariga sabab bo‘ldi.

2. **Davlat siyosati barqarorlikni ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.**

Fiskal va monetar choralar, antikrizis dasturlar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash iqtisodiy pasayishning chuqurlashishiga yo‘l qo‘ymadi.

3. **Iqtisodiy diversifikatsiya va raqamli iqtisodiyot muhim ahamiyatga ega.**

Xomashyo eksportiga qaramlikni kamaytirish, xizmatlar va innovatsion sohalarni rivojlantirish global shoklarga nisbatan chidamlilikni oshiradi.

4. **Institutsional islohotlar va moliya tizimi barqarorligi muhim.**

Moliyaviy nazoratni kuchaytirish, bank kapitallarini oshirish va elektron moliya tizimlari iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

2. Takliflar

Maqola tahlillari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

5. Iqtisodiy diversifikatsiyani davom ettirish.

Qishloq xo'jaligi, yengil sanoat, xizmatlar va raqamli iqtisodiyot sohalarini rivojlantirish zarur. Shu orqali tashqi shoklar ta'sirini kamaytirish mumkin.

6. Antikrizis choralarini modernizatsiya qilish.

Favqulodda vaziyatlar uchun zaxira fondlarini yaratish, tezkor fiskal choralar mexanizmini shakllantirish va ijtimoiy dasturlar samaradorligini oshirish zarur.

7. Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalarni rivojlantirish.

Onlayn xizmatlar, elektron savdo va moliya tizimlarini kengaytirish iqtisodiy jarayonlarni uzluksiz saqlashga yordam beradi.

8. Moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash.

Markaziy bank siyosatini samarali boshqarish, valyuta kursini barqarorlashtirish va inflyatsiya bosimini nazorat qilish global shoklarga nisbatan chidamlilikni oshiradi.

3. Yakuniy fikr

Shu bilan, global moliyaviy inqirozlar va pandemiya O'zbekiston iqtisodiyotining qanchalik global jarayonlarga bog'liqligini yana bir bor ko'rsatdi. Barqaror iqtisodiy rivojlanish faqat ichki siyosat va moliyaviy boshqaruvga emas, balki diversifikatsiya, raqamlashtirish va institutsional islohotlarga ham bog'liq.

Kelajakda O'zbekiston iqtisodiyotini global shoklarga nisbatan yanada chidamli qilish uchun ushbu mexanizmlarni takomillashtirish va doimiy monitoring tizimini joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

9. International Monetary Fund. (2025). *World Economic Outlook*. Retrieved from <https://www.imf.org>

10. World Bank. (2025). *World Development Indicators*. Retrieved from <https://data.worldbank.org>
11. United Nations Conference on Trade and Development. (2024). *World Investment Report 2024*. Geneva: UNCTAD.
12. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. (2025). *Monetary Policy Reports*. Tashkent.
13. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2025). *Milliy statistika yilnomasi*. Tashkent.
14. Investopedia. (2025). *Keynesian Economics and the Paradox of Thrift*. Retrieved from <https://www.investopedia.com>
15. World Trade Organization. (2024). *World Trade Statistical Review*. Geneva: WTO.
16. Arxiv.uz. (2024). *Iqtisodiy rivojlanishning tsiklik xususiyati*. Retrieved from <https://arxiv.uz>
17. Innovative Publication.uz. (2024). *2008-yilgi moliyaviy inqiroz va sabablari*. Tashkent: IJES.
18. Inlibrary.uz. (2024). *Global iqtisodiy inqirozlar va ularning ta'siri*. Retrieved from <https://inlibrary.uz>